

DAMIZLIK DIŞI KALAN HAYVANLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Macit ÖZHAN 1/

ÖZET

Son yıllarda hayvancılık işletmelerinde üretim düzeyini yükseltme bakımından, elde mevcut primitif ırkın kültür ırkları ile değiştirilmesine başlanmıştır. Bu tip faaliyetlerde özellikle çevirme melezlemesi tatbik edildiğinden, yazımızın konusunu, melezleme sonucu damızlık dışı kalan hayvanların ne şekilde değerlendirileceğı, değişik görüő açısından ele alınarak irdelemek oluőturmaktadır.

Hayvancılık işletmelerinde genellikle üretimi artıma gereksinimleri izlenmektedir. Yurdumuzda da bu bakımdan yoğun bir çalışma başlamıştır. Örneğın, Doğu Anadolu'da yerli primitif ırkın her türlü üretim düzeyi artık yetiőtiricileri tatmin etmediğinden, ayrıca hayvansal ürünlerin de yüksek fiyat bulmasından ötürü, daha üstün verimli ırklara yönelme başlamıştır.

Üstün verimli hayvanların elde edilmesinde, çeşitli yetiőtirme metodlarının tatbiki düşünülebilir. Bölgemizde genellikle çevirme melezlemesi tatbik edilmektedir. Bu işlem sırasında elde edilen melezlerden damızlık dışı kalanların değerlendirilmesi gerekmektedir.

İslah işi ile meşgul olanlar, çevirme melezlemesinden elde edilen F₁ erkek-

lerin damızlık materyali olarak kullanılmayacağını, bunların kasaplık olarak değerlendirildiğini gayet iyi bilirler. Dođan dişilerin de hepsi damızlığa ayrılmaz, ancak damızlık vasıflara sahip iseler, bu gaye için elde tutulurlar. Őu halde çevirme melezlemesinde, damızlık dışı olan hayvanlar ne olacaktır? Bu suale verilecek cevap iki kısımda incelenebilir.

1. Melezlemede F₁ lerde meydana gelen HETEROSİS'den faydalanmak suretiyle, bu hayvanları ileride tarım işlerinde kullanmak kabildir.

2. Tarım işlerinde kullanılma düşünülmediğit takdirde, bunlar kasaplık materyal olarak değerlendirilirler.

Mademki HETEROSİS'te bir canlılık, irilik, kuvetlilik meydana gelmek-

1/ Atatürk Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Zootekni Bölümü Profesörü.

tedir. O halde iyi bakılıp, gerekli şekilde beslenirlerse, ileride köylünün arzula-
dığı öküzlere elde edilebilir. Gerek bu ga-
ye , gerekse kasaplık gaye için kullanıl-
acak hayvanların, doğumdan itibaren
dikkatli bir şekilde beslenmeleri gerekir.

Yurdumuz tarımı henüz öküz dev-
rini tamamlayıp, at devrine girmediğine
göre, işletmelerimizde tarım iş gücünü
karşılama için lüzumlu olan öküz sayı-
sı oldukça yüksektir. Bu bakımdan me-
lezlerin büyük bir kısmı bu gayenin ta-
hakkukunda kullanılabilir.

Diğer yandan, hayvansal gıda mad-
deleri arasında etin insan diyetindeki
yeri başta gelmektedir. Yurdumuzda et
üretim kaynakları arasında sığırlar ve ko-
yunlar başabaş bir sıra takip etmektedir-
ler. Son yıllarda dış ülkelere hayvan ve et
ihracı yapıldığından, esasen yetersiz ol-
an bu iki kaynaktan yurt yararlanması
daha da azalmıştır.

Hem bu açığı kapatma, hem de da-
ha üstün ve kaliteli et üreten melezleri
kasaplık olarak değerlendirmek, yurt
ekonomisine katkı bakımından daha
yararlı olacaktır.

Şimdi bu tarzda değerlendirilmesini
yararlı gördüğümüz F₁'leri ne şekil-
de bakım ve beslemeye tabi tutmamız
gerekliyor, onu inceleyelim,

Bu durumu, biri buzağılık dönemin-
deki besleme , diğeri de bir ve daha yu-
karı yaştakileri besleme diye, iki grupta
incelemek daha faydalı olur.

Buzağılar genellikle doğumunu ta-
kip eden yarım saat içinde anasından
ilk gidasını almaktadır. Ananın verdiği
ilk süte ağız sütü denir. Buzağının bu
ilk sütü mutlaka alması gerekir. Zira a-
ğız sütü buzağıda bir çok hastalıklara

karşı mukavemet sağlar ve hazım sis-
teminin normal fonksiyonunu temin
eder.

Ağız sütünden sonra, ana sütünün
de belirli bir süre verilmesi gerekir.
Aksi halde buzağı gelişmesini göstere-
mez. Ananın yağı sütü 2—4 ay kadar bir
süre verildikten sonra, yağsız süte geçilir.

Buzağılar minimum bir düzeydeki
masrafla beslenmek isteniyorsa, 3 ay-
lık olduktan sonra yağlı veya yağsız sütü
kesmek gerekir. Bu yaştan sonra 6 ay-
lık olana kadar erkek veya dişilere ge-
nellikle iyi kaliteli 1.0 Kg. kuru ot ve
1.0 Kg. kesif yem verilir. Sadece ce-
samet dikkate alınarak yem miktarı
artırılır. Tabii bu rasyonda kuru ot mik-
tiyarını 1.0 Kg. da sabit tutup, ka-
lan ihtiyacı silaj (2.0 Kg. kadar) veya
yumru bitkilerle (4.5. Kg. kadar) ta-
mamlamak kabildir.

Bazı yetiştiriciler ucuz olması için,
altı aylıktan küçük hayvanlara düşük
kaliteli yem verirler. Bu çok hatalı olan
bir yoldur. Böyle kalitesiz yemler buza-
ğılara hiç bir zaman verilmemelidir.

Buzağılar 6 aylıktan sonra, bol
miktarda kaliteli kaba yemlerle besle-
nebilirler. Bu kaba yemlere az miktarda
kesif yem de ilâve edilirse gereksinme
karşılabilir.

Bu yaştaki hayvanlarda yağlanma
beklenmemelidir. Bazı üreticiler bu dev-
rede rasyonda kısıntı yaparlar. Bu şe-
kilde davranıldığında, noksan rasyon
alan hayvanlarda kafa büyür, bacaklar
uzar, vücudun diğer kısımları gelişmez.
Yurdumuzda bu yaşlardaki hayvanlar
arasında yukarıda söylenen tipteki bu-
zağılara çok sık rastlanır. Hele bol mik-
tarda saman yedirildiğinde, ayrıca şiş
bir karın kısmının görüntüsü de buna
eklenir.

Buzağular 6 aydan sonra çayır ve mer'adan gereği gibi faydalanabilirler. Zira sindirim sistemleri artık buna elverişlidir. Bir veya 2 yaşına kadar bu şekilde geliştirilen buzağular, bu yaşlarda semirtmeye alınabilirler. Söylenen yaşlar genellikle büyüme yaşları olduğundan, hayvanlarda yağlanmadan çok, diğer doku ve organların gelişmesi görülür. Bunların karkasları yağsızdır. Etleri gevrek, sulu ve lezzetlidir.

Eğer süratle ağırlık artışı arzulanıyorsa, 1 yaşından küçükler için her 100 Kg. canlı ağırlık için 1,5 — 2,0 Kg. kesif yem verilmelidir. Bir yaşındakiler için de, her 100 Kg. canlı ağırlık için 1,250 — 1,5 Kg. kesif yem hesaplanmalıdır.

Fakültemizde 1 yaşındaki Doğu Kırmızılı ile yapılan denemelerde, kışlatma ve semirtme rasyonları kullanılarak elde edilecek ağırlık artışları araştırılmıştır. Örneğin, bir yaşındaki danalara kış süresince (192 günlük kışlatma döneminde) sadece 7.12 Kg. ot verildiğinde, günde ortalama olarak 0.329 Kg. artış sağlanmıştır. Buna karşılık, 0,250 Kg. 'lık kesif yem (pelet) ilâvesiyle günlük ortalama artış 0.380 Kg.'a çıkmıştır.

Kışlatma devresinde kaba yem olarak kuru ot değil de kuru yonca kullanırsa, canlı ağırlık artışı kuru ota oranla daha yüksek olmaktadır. Nitekim, denemede kuru ot yerine yonca verilince, kışlatma dönemindeki günlük ortalama artış 0.380 Kg. olmuştur. Şu halde bir yaşındaki hayvanlara sadece kaba yem verilme yerine, buna kesif yem ilâve edilince ağırlık artışı oranı yükselmektedir.

Böyle davrandığında hayvan daha sıhhatli, canlı ve cesim olmaktadır. Bu durumda hastalıklara mukavemet artmakta ve yemden istifade de yükselmektedir.

Ağırlık artışının yükselmesi ile kaba yem / kesif yem oranı arasında da bir ilişki mevcuttur.

Gene fakültemizde yapılan bir araştırmada, kaba yem / kesif yem oranları değişik şekillerde alınmış ve aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir.

Kaba yem / kesif yem oranı 60 : 40 olduğunda, ortalama günlük artış, 0,630 Kg. iken, bu oran 55 : 45 olduğunda artış 0,770 Kg.'a yükselmiştir. Bu da yukarıda söylediğimiz durumu doğrular mahiyettedir.

Kış dönemini sadece kuru ota geçiren hayvanlar semirtme döneminde, kuru ota ek olarak kesif yem alanlar kadar kaliteli karkas geliştirmemektedir.

Esasen mer'acılığa dayanan hayvancılığımızda kışlatma rasyonundan sonra esas ağırlık kazancı mer'adan temin edilmektedir. Hayvanlarımızın mer'adan yararlanma durumuna göre kış yemlemesini ayarlamak gereklidir.

Eğer danaların müteakip ilkbahar ve yazın çayırlardan gerektiği şekilde istifadeleri ümit ediliyorsa, kondisyonlarında farklı bir artış arzulanmaz.

Kışı kaba yemle geçiren hayvanlardan mer'a devresinde yüksek oranda canlı ağırlık artışı sağlanabilir. Nitekim denememizde sadece kaba yem alan hayvanlarımız, mer'ada ortalama olarak günde 700 gr. artış sağlarken, kaba yeme ek olarak kesif yem alanlarda artış bunun yarısı kadar olmuştur.

Eğer mer'alama bahis konusu değilse durum bunun aksi olur.

Bir yaşındaki danalar sadece yaz ortasına kadar otlatılıp, hemen pazarlanacaksa bunların kışlatılması, sonbahar sonuna kadar otlatıldıktan, sonra

pazarlanacaklardan daha iyi tarzda yapılmalıdır.

Hayvanların kış ağırlık artışları ile mer'adan sağladıkları artış arasında ters bir orantı vardır. Bu durum aşağıdaki cetvelde açıkça görülmektedir.

	Kışın yapılan	Müteakip yaz ve	Toplam senelik
	ağırlık artışı	sonbahardaki	ağırlık artışı
	Kg.	Ağ. artışı Kg.	Kg.
Kış süresinde 23 kg. dan az ağırlık artışı sağlanıyorsa	9	117	126
Kış süresinde 23-45 kg. artış sağlanıyorsa	35	107	142
Kışın 45-68kg. arası artış temin ediliyorsa	55	103	158
Kışın 68-91 kg. arasında artış vaki oluyorsa	76	96	172
Kış süresinde 91 kg. dan fazla artış oluyorsa	100	75	175

Esasında damızlık dışı kalan hayvanların ne şekilde değerlendirileceği, işletme sahibi tarafından önceden kararlaştırılmalı ve bu karar paralelinde bir yol tutulmalıdır. Kararlaştırılan planda sık sık değişiklikler yapmak işletmenin yararına olmaz.

Sığırlarda en ekonomik ve hızlı ağırlık artışı büyüme devresinde cereyan eder. Bu nedenle, semirtmeye alınacak

olan sığırlarda yaştan 2'den daha yüksek olmaması tercih edilir.

İki yaşına kadar olan hayvanlara kış döneminde verilecek rasyonlar hakkında yetiştiriciler arasında farklı fikirler mevcuttur. Fakat, genellikle iyi sonuç verdiği saptanan rasyonlardan bazı örnekler vermek kabildir. Aşağıdaki cetvel bu bakımdan bir rehber olabilir.

Rasyonlar	1 Yaşlılar	2 Yaşlılar
Kuru yonca otu	1.8-2.3 Kg.	1.8-2.3 Kg.
Mısır silajı	6.8 "	9.0 "
Yulaf samanı	3.6-4.5 "	5.4-6.3 "
Taş yoncası otu	2.7-3.6 Kg.	1.8-2.3 Kg.
Saman veya bitki sapları	5.4-6.8 "	7.3-10.0 "
Keten veya pamuk toh.küs.	0.5 Kg.	0.5 kg.
Mısır silajı	8.0 "	11.3 "
Saman veya bitki sapları	4.5-5.4 kg.	6.3-7.4 kg.

Damızlık dışı hayvanların besi materyali olarak değerlendirilmesinde sadece kış ve yaz dönemlerindeki ağırlık artışlarını düşünüp, pazar koşullarını ve canlı hayvan fiyatlarını dikkate al-

mamak ta doğru olmaz. Esasında bütün bu faktörleri dikkate alarak yemleme programını işletme koşullarına göre ayarlamak gerekir.

FAYDALANILAN ESERLER

- Özhan, M. 1969. Şüt. Sığırıcılığı (çeviri)
Ata. Üni. Basımevi Erzurum.
- — — . 1972. Şüt Sığırıcılığı Ders Not-
ları. Basılmamış.
- — — . 1973. Et sığırıcılığı. Et ve Et
Mamulleri. Ders notları. Baskıda
- Sönmez, R. 1964. Genel Zootekni.
Ege. Üni. Zir. Fak. Yayınları.
No : 94. İzmir.
- Yarkın, İ. 1950. Sığırıcılık. A.Ü. Zir.
Fak. Yay. No : 16.